Stefan Gełdon

LALKI IMPROWIZOWANE

TECHNIKA TEATRU LALEK Zeszyt 15

"Dzieci, jeżeli znalazły okazję i odpowiednią zachętę, zaprojektują lalkę szybko, wykorzystując wszelki surowiec, jaki znajdą pod ręką. Szczególnie w początkach rezultaty są lepsze, jeżeli pozostawiono im swobodę dalszego kształtowania zaprojektowanych postaci. Dzieci są również urodzonymi aktorami. Odgrywają całe historie, swbodnie poruszając się po dostępnej przestrzeni. Włączając technikę teatralnej improwizacji budzimy w człowieku potrzebę twórczej ekspresji, której nie możemy zaniedbać w dzisiejszym zmechanizowanym i zindustrializowanym świecie."

(Mariorie Batchelder - McPharlin)

Stefan Gełdon

LALKI IMPROWIZOWANE

Obecnie coraz więcej atrakcji służy dziecku - widzowi, a nie dziecku - twórcy. Propozycje zawarte w tym zeszycie mają wspomóc inwencje twórcze dziecka w tworzeniu lalki teatralnej. Najbardziej koślawa lalka wykonana przez dziecko jest bardziej wartościowa i pełna wyrazu od plastykowej lalki zakupionej w sklepie, czy też lalki wykonanej w warsztacie zabawkarskim.

Lalki improwizowane nie są lalkami w pełnym tego słowa znaczeniu, mimo to pełnią funkcje lalek teatralnych. Mogą to być lalki wykonane z różnych materiałów i przedmiotów. Można je skonstruować w całość przed występem, a także budować na oczach widzów z przygotowanych uprzednio materiałów i przedmiotów. W ten sposób powstanie lalka improwizowana, która zacznie działać na scenie.

W zeszycie "Lalki improwizowane" proponuję lalki do wykonania i wykorzystania w szkole, świetlicy, na biwakach, ogniskach, czy też spotkaniach dziecięcych i młodzieżowych zespołów lalkowych.

Załączone w tym zeszycie rysunki należy traktować jako inspiracje do konstruowania własnej lalki improwizowanej. Lalki improwizowane omówię w oparciu o doświadczenia własne i materiały wyszczególnione w bibliografii. Lalki te przedstawię jako lalki wykonane :

a) z materiałów nietrwałych takich jak: owoce i warzywa oraz liście i rośliny,

b) z materiałów trwałych, takich jak: słoma i trawa, przedmioty kuchenne i "rzeczy" znalezione, patyki i kije, plastykowe pojemniki i butelki, deski i drut, kartonowe pudełka i tektura, ręczniki i kawałki płótna.

Konstruując lalki improwizowane należy pamiętać, żeby przy całej założonej umowności postaci, podkreślić jej charakterystyczne cechy oraz to, że lalki występujące w jednym przedstawieniu powinny zachować odpowiednie proporcje (co znaczy, żeby np. pies nie był większy od np. konia).

Lalki przygotowane uprzednio

Lalki improwizowane możemy przygotować bezpośrednio przed pokazem (występem). Konstrukcja takich lalek polega na wykorzystaniu różnych materiałów i przedmiotów (o czym dalej). Przeważnie będą to lalki bardziej pracochłonne i bardziej trwałe. Można im poświęcić więcej czasu. Warto tu nadmienić, że właściwości i charakter tak przygotowanych lalek często wykorzystują teatry estradowe.

Lalki powstające na oczach widzów

Najpierw trzeba przygotować materiały (owoce, warzywa, patyki, drut itp) oraz potrzebne narzędzia (nóż, nożyczki, kolec, szczypce itd.) Instruktor jako prezenter-

konstruktor powinien przed pokazem - wykonać próbną lalkę improwizowaną w celu uzyskania biegłości wykonania oraz określenia potrzeb co do materiałów i narzędzi. Następnie pokazać gotową już lalkę i wykonać ją jeszcze raz w obecności dzieci - widzów (którzy później będą budować lalkę improwizowaną), omówić kolejne czynności takie jak: łączenie materiałów, sposobu korzystania z narzędzi itp.

Lalki z owoców i warzyw

Do bardzo prostych lalek można zaliczyć kukiełki wykonane z owoców i warzyw. Kształty ich główek są różnorodne. Ich charakteryzacja nie przedstawia większych trudności. Przygotowując przedstawienie w warunkach polowych np. na biwaku czy obozie teatralnym,gdzie chcemy w ciągu paru godzin przedstawić etiudę lalkową, możemy w tym celu wykorzystać różnego rodzaju jarzyny, jak marchew, buraki, czy odpowiedniego kształtu ziemniaki.

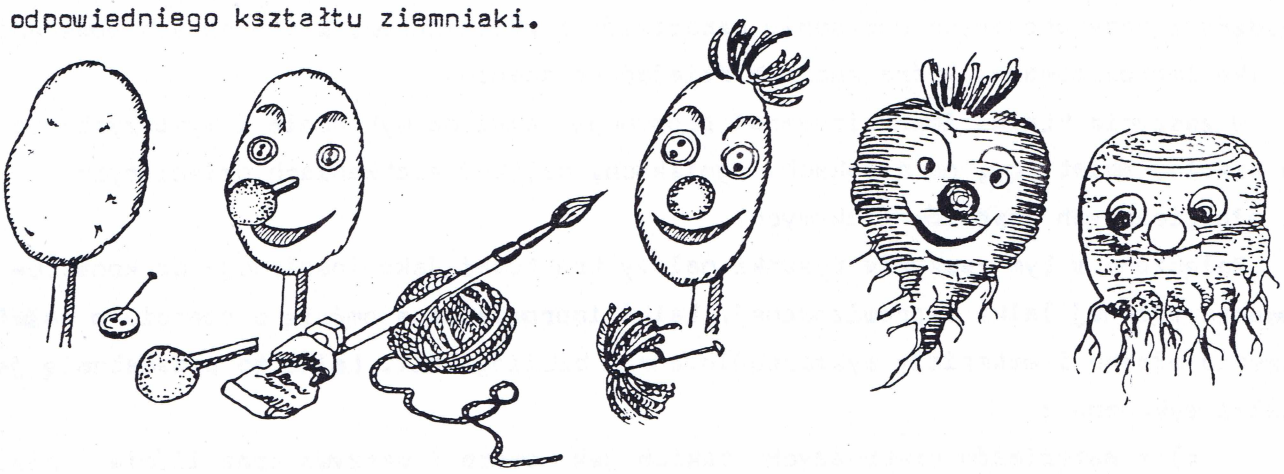

Rys.1.

Czasami wystarczy małe uzupełnienie charakteryzacji, żeby jarzyna zaczęła przypominać twarz (patrz rys.1.). Gdy dodamy guziki zamiast oczu, żołędzie zamiast nosa, a włosy zrobimy z trawy lub korzeni pora czy selera, to uzyskamy bardzo ciekawe efekty. Czasami warto takie lalki sfotografować, gdyż są one nietrwałe.

Z dwóch ogórków i kilku patyków- w zależności od potrzeby - można zaimprowizować lalkę konia, psa lub krowę (rys.2). Wystarczy wbić cebulkę z zielonym szczypiorkiem na patyczek, by otrzymać lalkę dziewczynki, patrz rys. 3.

Rys.2.

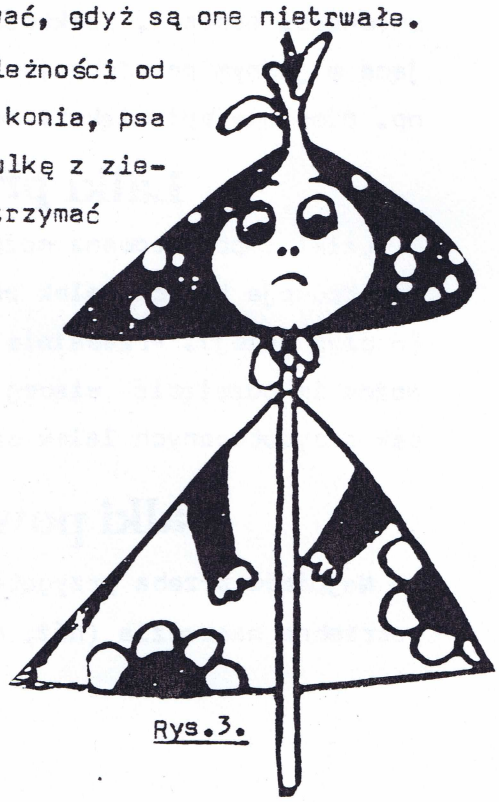

Rys.3.

na rysunku 4 pokazano chłopca i dziewczynkę wykonanych z marchwi, ziemniaka, jabłka, makówki, liści i gałązek. Tak zbudowane lalki wystarczy nabić na patyk i już mogą zagrać przypisaną im rolę.

Z buraczka, marchwi, pietruszki, ziemniaka, gałązek i liści zmontujemy: a) koziołka, b) słonia, c) żyrafę. Szczegóły budowy tych lalek pokazuje rysunek 5a,b,c, Lalki te wystarczy zaopatrzyć w kijek, by mogły zagrać.

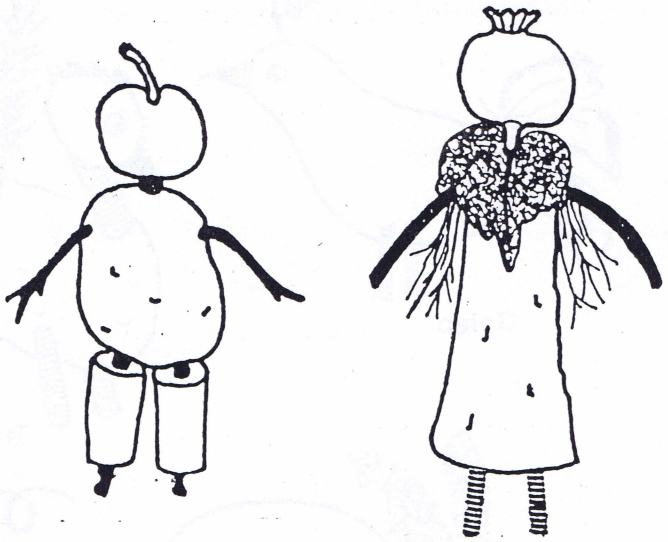

Rys.4.

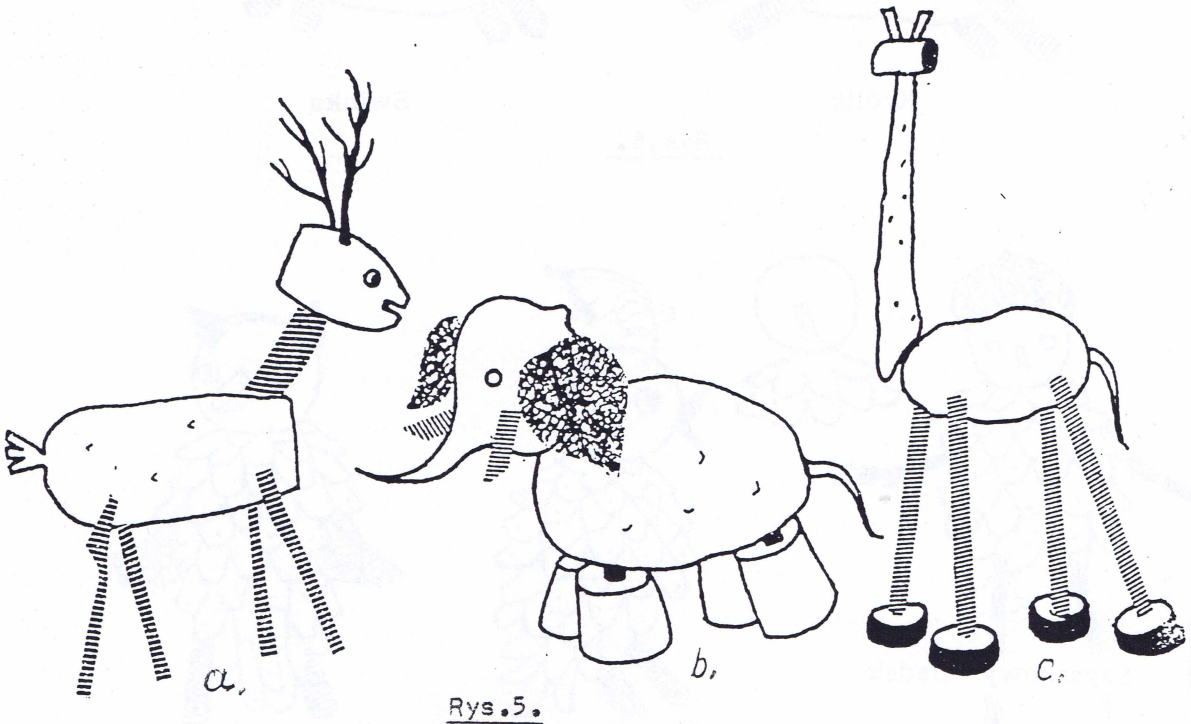

Rys.5.

Pokazane na rysunku 6 gołąb, indyk, kot, królik i świnka nie wymagają omówienia, szczegóły objaśnia rysunek. Często podczas wycieczek do lasu zbiera się materiały przyrodnicze jak: szyszki, liście, owoce klonu, żołędzie i inne.

Wymienione materiały należy segregować i przechowywać w pudełkach (otwartych). Suche rośliny wiązać w pęczki i wieszać. Liście ułożyć płasko między dwoma arkuszami papieru i przycisnąć deseczką, aby wysychając nie straciły kształtu.

Mając zebrane materiały przyrodnicze możemy przystąpić do konstruowania lalek. Pokazane na rysunku 7 szyszkowy dziadek, dudek, sowa, kaczka i lis są małymi laleczkami, które mogą być zastosowane na miniaturowych scenkach, najczęściej domowych teatrów lalek. Głowy laleczek pokazanych na rys.7. zrobione są z plasteliny. Przy konstruowaniu kaczki wykorzystano owoce klonu.

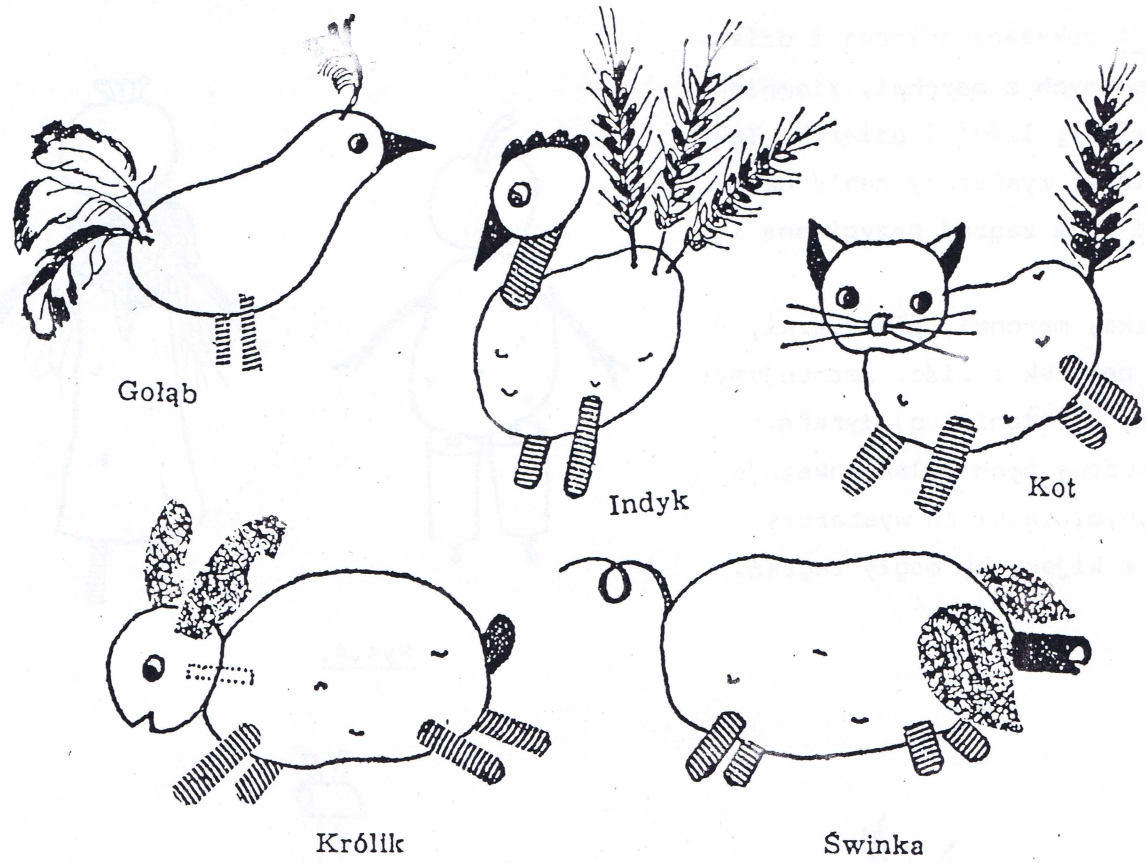
Gołąb
Indyk
Kot
Królik
Świnka

Rys.6.

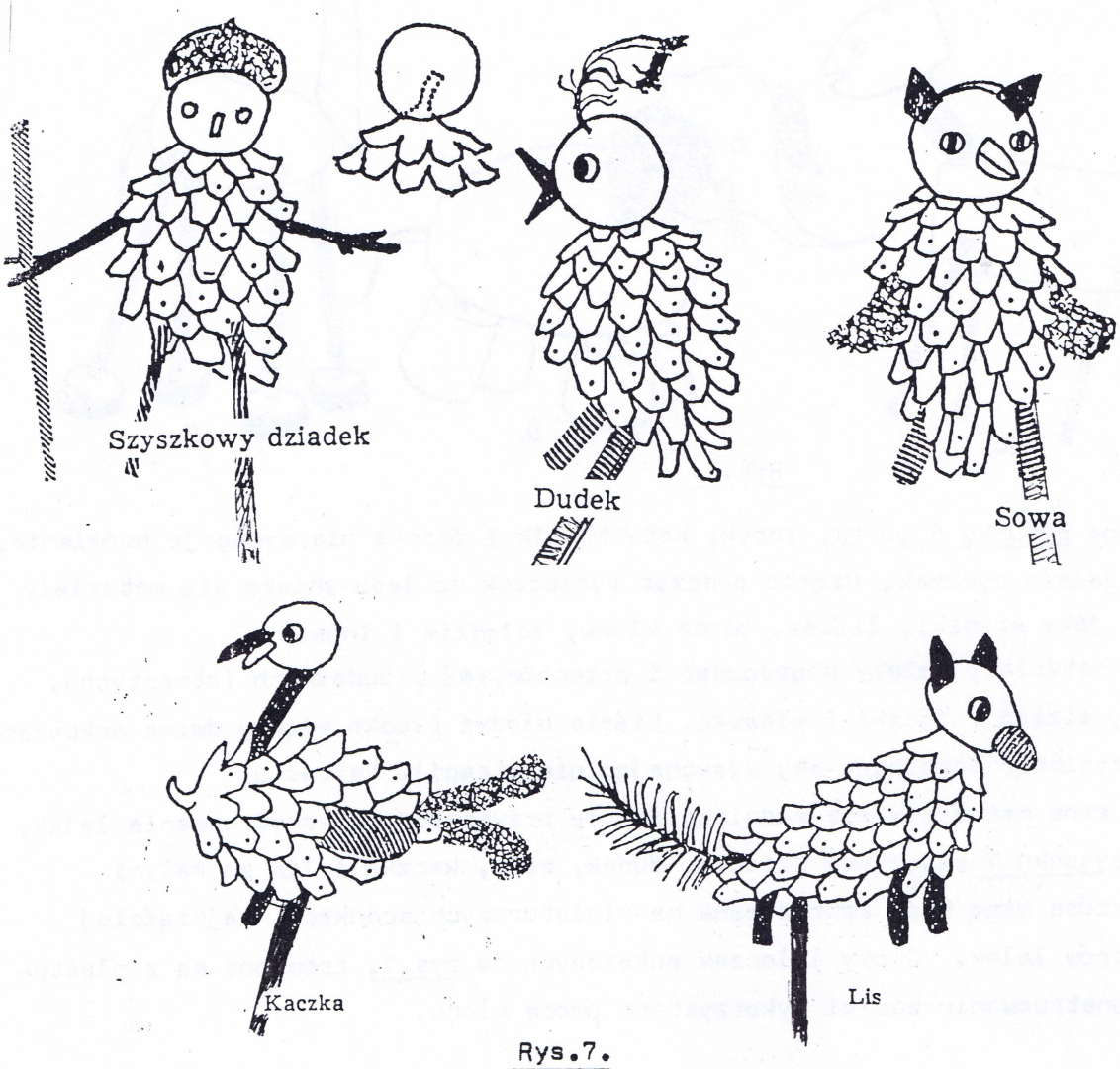
Szyszkowy dziadek
Dudek
Sowa
Kaczka
Lis

Rys.7.

Miniaturowe laleczki można zbudować z kasztanów (rys.8.), żołędzi, gałązek, piór itp. Przy konstrukcji tych laleczek pomocnym będzie kolec.

Żołędzie i kasztany po pewnym czasie wysychają i twardnieją. Zmiękną, jeżeli zamoczymy je na kilka godzin w wodzie, wówczas będą odpowiednim materiałem do budowy laleczek.

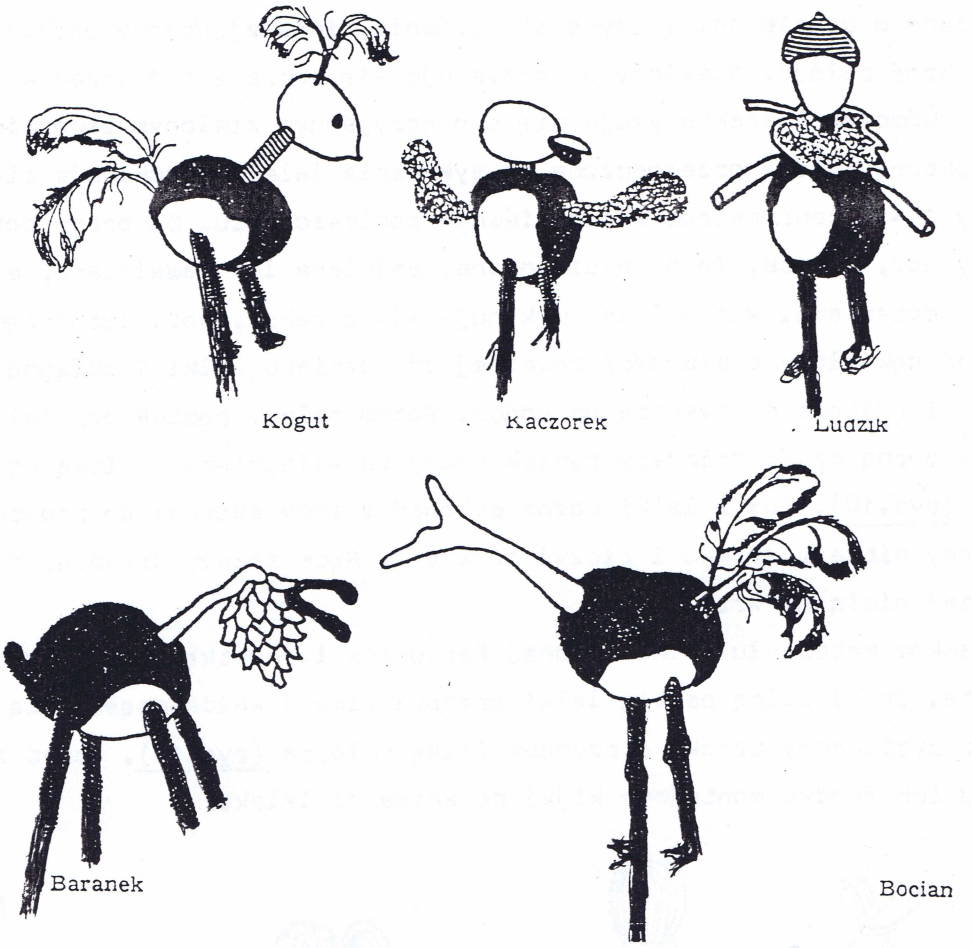

Rys.8.

Podobnie jak każdy owoc, warzywo, gałązka i trawa, tak i liście mają swoje specyficzne kształty, które często przypominają kształty świata ludzi i zwierząt.

Na rysunku 9 pokazano lalki z liści przyczepionych (przyklejonych) do kijka animacyjnego. Są to lalki najmniej trwałe, ale mogą odegrać swoją rolę na biwakowej scenie lalkowej.

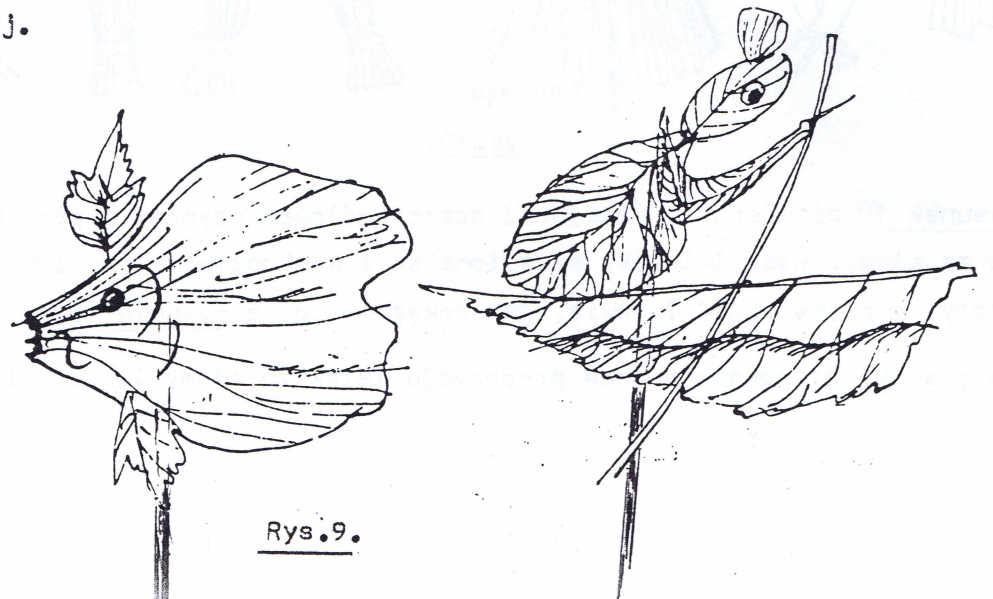

Rys.9.

Lalki ze słomy i trawy

Do wykonania lalek potrzebna jest słoma pszeniczna lub owsiana, albo długa trawa (kostrzewa łąkowa lub miotła zbożowa). Jednak najlepszym surowcem jest słoma zebrana w czasie żniw. Używa się głównie cieńszej połowy źdźbła, chociaż można też brać całość. Niekiedy wykorzystuje się zebraną tuż przed kłoszeniem się zboża. Wówczas charakteryzuje się ono przyjemnym zielonym zabarwieniem i delikatną strukturą. Słomę przeznaczoną do wykonania lalek przechowuje się w snopkach o średnicy 10-15 centymetrów w przewiewnym pomieszczeniu. Do pracy potrzebne będą: mały ostry nóż, nożyce, igła, nici lniane, wełniane lub bawełniane, a także skrawki kolorowego materiału. Włosy lalek wykonuje się z pakuł, waty lub przędzy. Należy przygotować pęk słomy o długości zależnej od rozmiaru lalki i ściągnąć nicią w odległości półtora centymetra od końca. Potem należy pęczek podzielić na pół i włożyć w górną część mniejszy pęczek słomy ze ściągniętymi nitką końcami - to będą ręce (rys.10). Tułów lalki można wykonać w inny sposób: po prostu przewiązać pęczek słomy nitką w środku i złożyć go w pół. Ręce należy przypiąć do tułowia i przewiązać nicią na krzyż.

Ze skrawków materiału można wykonać fartuszek i chustkę. Przyczepić na główce oczy i usta. Jeśli dolną partię lalki przepołowimy i każdą część zwiążemy nicią, a główkę przybierzemy czapką otrzymamy lalkę chłopca (rys.10). Przed związaniem laleczek w ich środku montujemy kijki do animacji lalek.

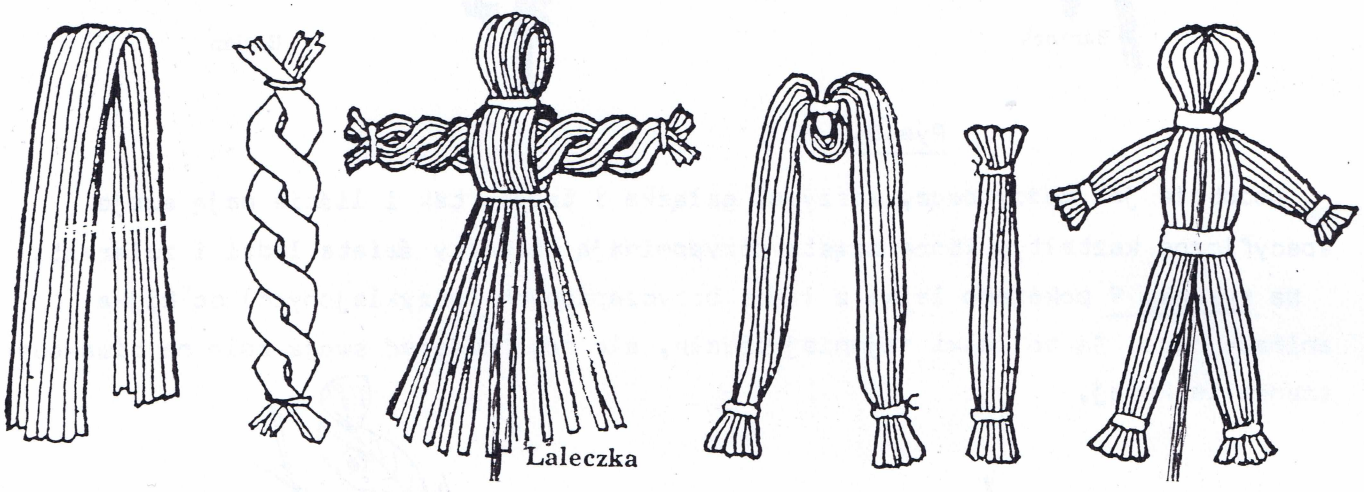

Rys.10.

Rysunek 10 przedstawia kolejność poszczególnych czynności przy konstruowaniu lalek ze słomy. Ręce laleczki splecione są z warkoczyka słomy lub trawy i należy je włożyć w górną część tułowia, jak pokazano to na rysunku 10.

Na rysunku 11 pokazano inne propozycje lalek ze słomy lub długiej trawy.

Rys.11.

Ze słomy można zrobić chłopca, konia, byka, łabędzia. Będą to przedziwne, fantastyczne lalki. Szczegóły będą zależały od fantazji ich twórcy.

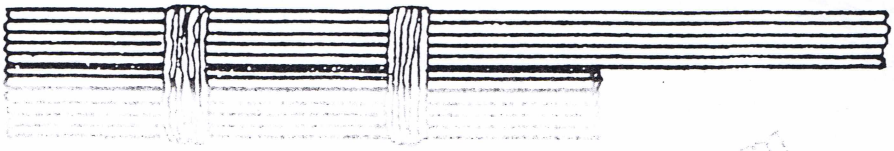

Rysunek 12 przedstawia dłuższy i krótszy pęczek słomy, związany sznurkiem. Ze związanych w ten sposób pęczków słomy budujemy lalkę konika, wyginając odpowiednio wilgotną słomę. Pamiętajmy o wmontowaniu kijka.

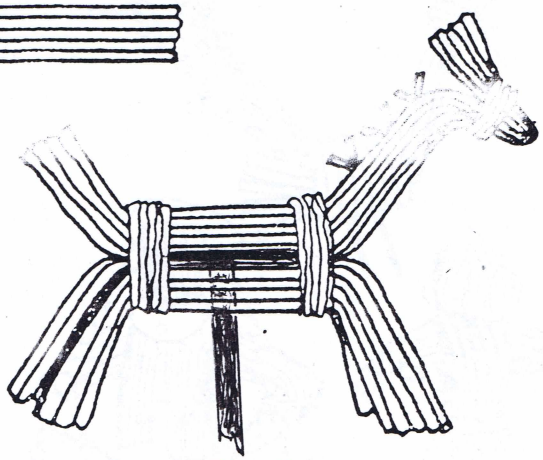

Konik

Rys.12.

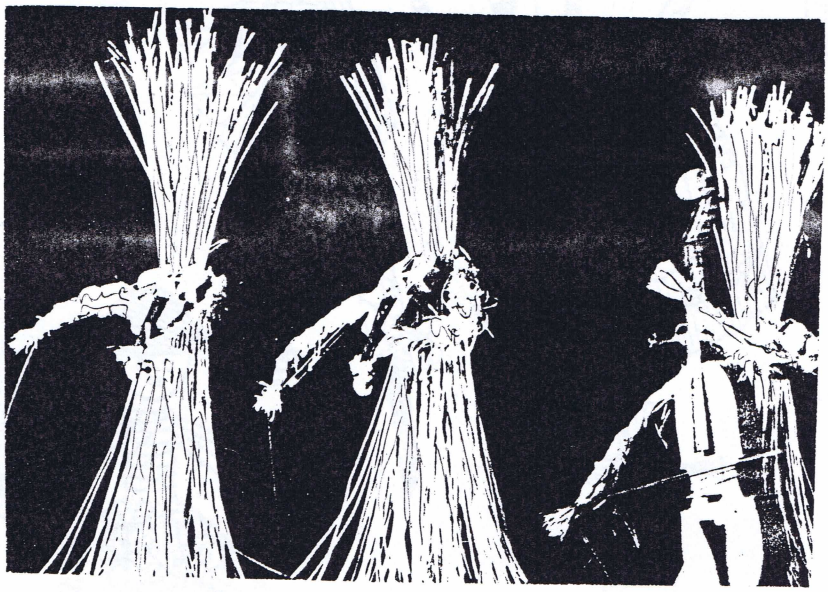

Fotografia (rys.13.) pokazuje wykorzystanie słomy (snopy) w sztuce H.Januszewskiej "Flisak i Przydróżka" w Teatrze Lalki i Aktora "KACPEREK" w Rzeszowie.

Lalki z „rzeczy" i przedmiotów kuchennych

Rys.14.

Lalki z "rzeczy" powstają z najprzeróżniejszych, najczęściej niepotrzebnych już przedmiotów. Istnieją nieograniczone możliwości łączenia ze sobą różnych rzeczy. Trzeba trochę fantazji, wyobraźni no i odwagi. Ciekawe lalki możemy wykonać z przedmiotów kuchennych (sitek, cedzaków, pokrywek, lejków, drewnianych łyżek, tłuczków, deseczek itp.). Na rysunku 14 pokazano lalki wykonane z łyżek i tłuczków, a na rys. 15. przedstawiono głowy lalek wykonanych z garnka i konewki.

Lalki z "rzeczy" to kombinacje połączeń różnych elementów zużytych i zbytecznych takich jak: miotły, wyciory, trzepaczki, ramy, parasole itd.

Grać można także butami. Właśnie żołnierskie buty poruszane za sznurowadła przez śpiewającego balladę o odchodzącym na front ukochanym synu były jedynymi aktorami wzruszającej sceny w słynnym amerykańskim teatrze "Bread and Puppet" - czyli Teatrze Chleba i Lalki.

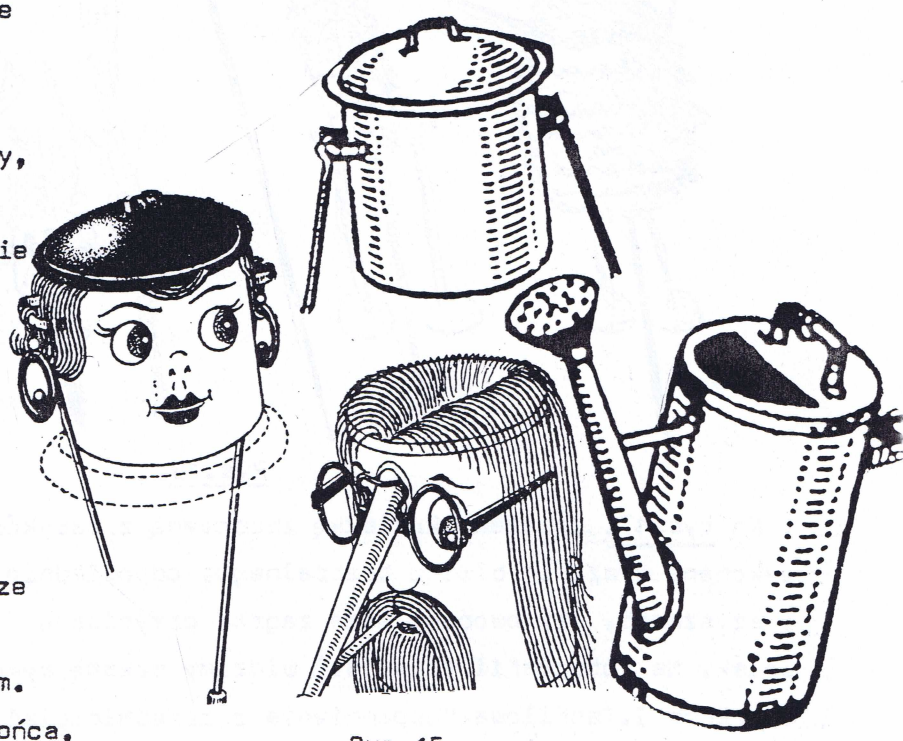

Rys.15.

Grać można właściwie wszystkim. Patelnia może wystąpić w roli słońca, lub odpowiednio "ubrana" udawać księcia, ale może też pozostać po prostu zwykłą, zakochaną w durszlaku patelnią. Nie zawsze trzeba przedmiot, który ożywiamy, upodabniać do ludzi, czy zwierząt lub przerabiać na coś innego. Pozwólmy szczotce do zamiatania zagrać samą siebie, wyrazić troskę oczystość.

Lalki z patyków i kijów

W swojej praktyce instruktora - lalkarza (w okresie letnim) często organizowałem biwaki teatralne nad jeziorami i w lasach, nie brak tu leżących szyszek, starych korzeni i gałęzi. Z tych materiałów budowaliśmy bez większych problemów wspaniałe i niezwykle oryginalne lalki. Rysunek 16 przedstawia propozycję takich lalek.

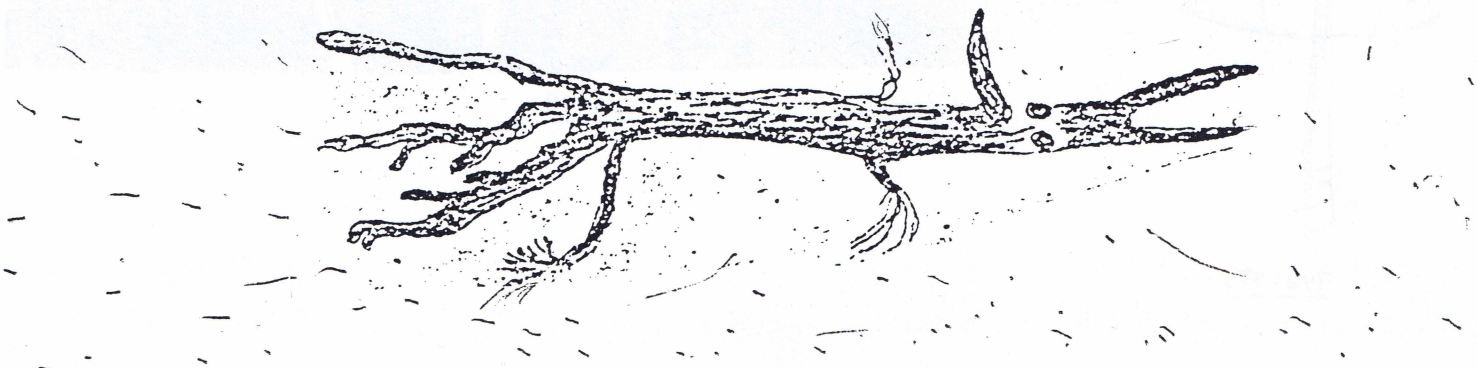

Rys.16.

Na rys.17. pokazano kukiełkę zbudowaną z patyków, drutu i sznurka. Taka lalka wykonana w czasie biwaku teatralnego, odpowiednio ucharakteryzowana trawą, roślinami i szyszkami, czy owocami może zagrać przypisaną jej rolę na scenie leśnego teatru lalek. Na fotografii (rys.18.) widzimy szkapę wykonaną z patyków. Szkapa ta zagrała w sztuce I.Teofilowa "Wspomnienia z przedmieścia" w Centralnym Teatrze Lalek w Sofii (Bułgaria).

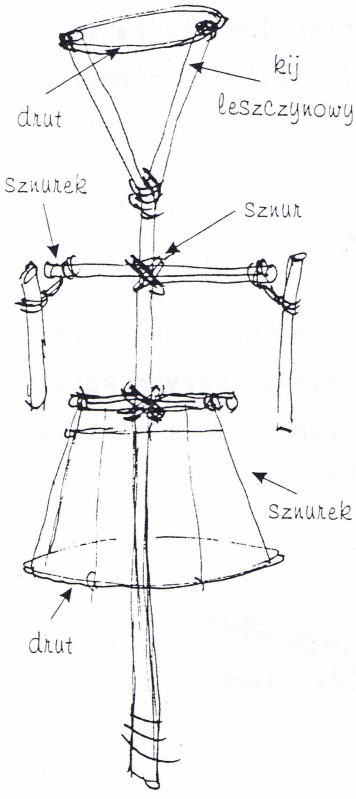

Rys.17.

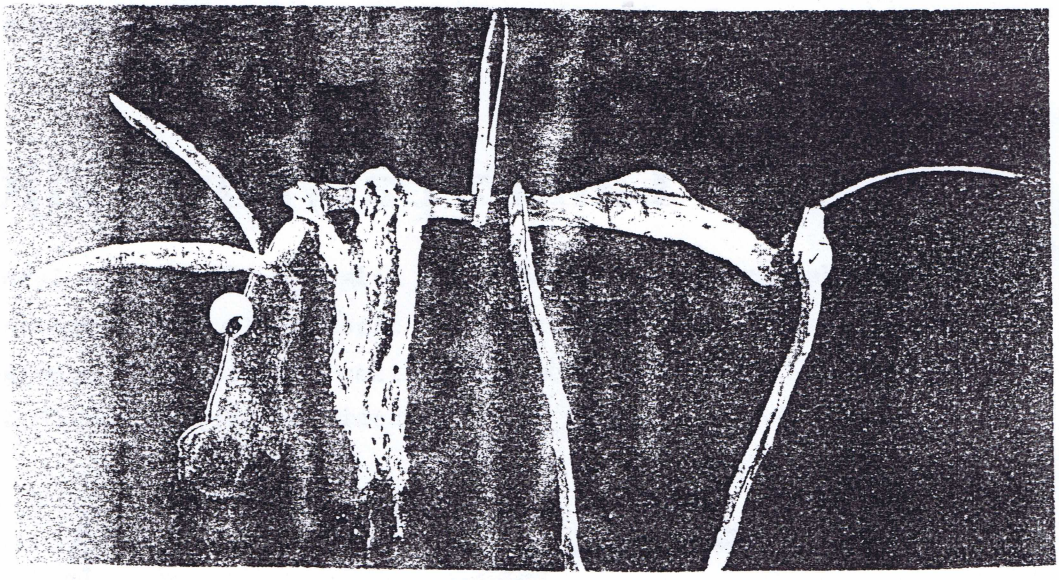

Rys.18.

Lalki z plastykowych butelek

Plastykowe butelki i inne pojemniki z plastyku są dobrym materiałem do konstrukcji lalek improwizowanych. Lalki z tego materiału są bardzo lekkie i proste w wykonaniu. Butelkę należy osadzić na kiju, przechodzi przez całą butelkę, albo jest osadzony w szyjce butelki. Następnie na butelkę naciągnąć pończochę (do tego celu najlepsze są rajstopy) i ewentualnie pomalować, albo pozostawić kolor rajstopy.

Rys.19.

Twarz lalki można ucharakteryzować poprzez aplikację (naklejanie oczu, ust itp.) jak to pokazano na fotografiach 19 i 20. Wykonany z gąbki lub tektury nos naklejamy, albo przyszywamy w odpowiednim miejscu. Włosy (o ile są potrzebne) robimy z włóczki, sznurka albo gąbki przyszywamy do rajstopy, względnie przyklejamy.

Jeśli konstruowana lalka ma być kukiełką prostą, całość jej ubioru możemy nakleić (aplikować) na butelkę obciągniętą rajstopami jak to pokazano na zdjęciu (rys.20.). Natomiast przy budowie lalki żyworękiej (rys.19,rys.21.) kostium musi być obszerny na tyle, by zakrył przedramię animatora. Musi też mieć wycięcie na dłoń operującą na przykład mieczem, jak to widać na fotogr. 21.

Prostota konstrukcji lalek z plastykowych butelek sprawia, że warsztaty lalkowe dla dzieci i młodzieży zawsze cieszą się dobrą frekwencją nie tylko w czasie ferii zimowych.

Zdjęcia (rys.22 i 23) ilustrują zajęcia warsztatowe w Centrum Kultury "Zamek" w Nowem nad Wisłą.

Rys.20.

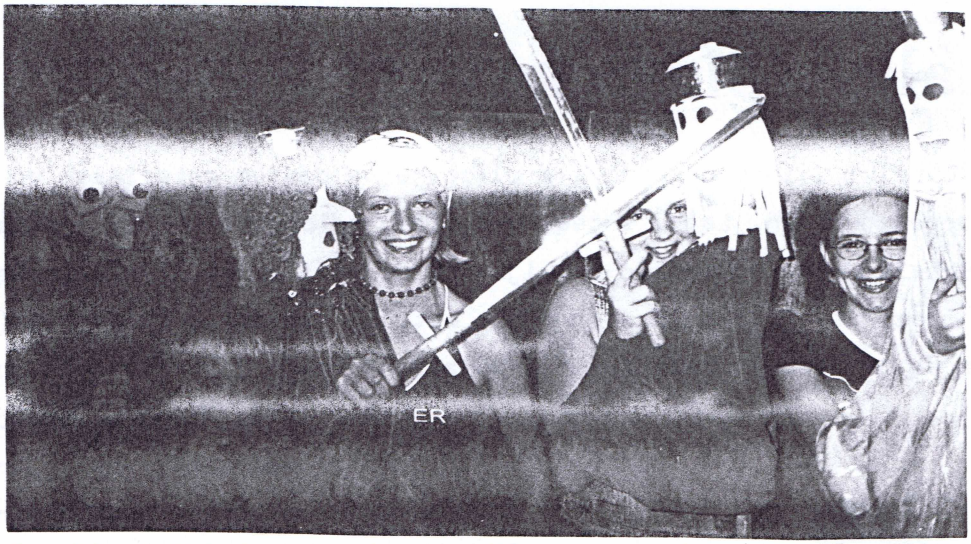

Rys.21. Lalki do sztuki "O królewnie i Zbóju" J.I.Sztaudyngera

Rys.22. Warsztaty teatru lalkowego w Centrum Kultury "Zamek" w Nowem

Rys.23. Lalki wykonane w czasie dziecięcych warsztatów teatru lalkowego.

Lalki z desek i drutu

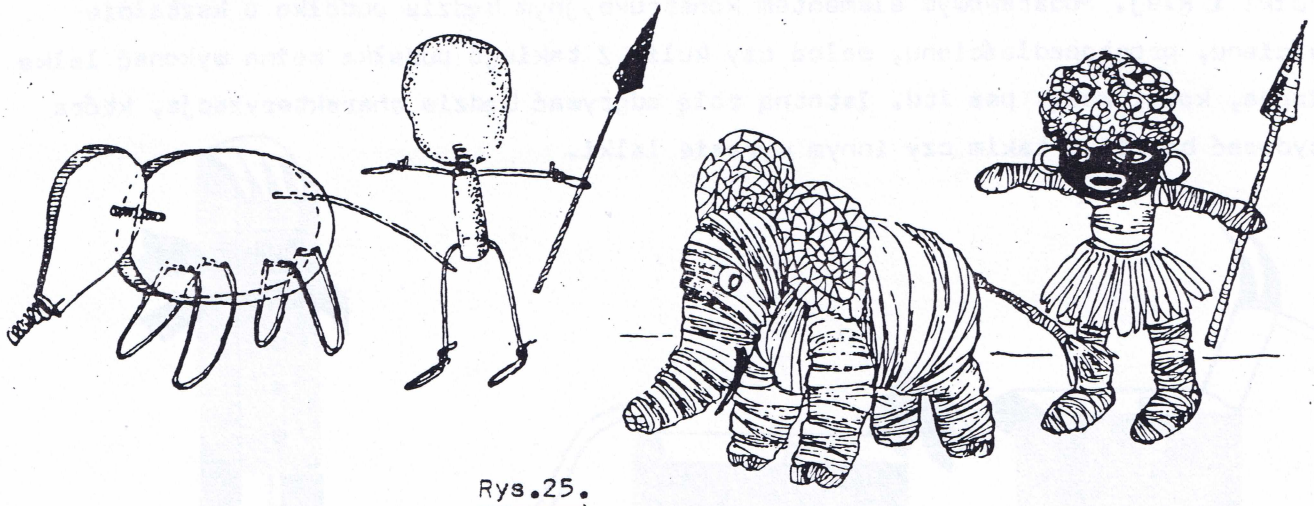

Rys.25.

Przy konstrukcji lalek z materiałów kombinowanych takich jak: deski, drut i inne, należy zaopatrzyć się w odpowiednie narzędzia (piła do drewna, ździerak, kombinerki itd). Deskę należy tak obrobić, by uzyskać zasadniczy kształt lalki. Przedstawione na rys.25. konstrukcje lalek zostały uzupełnione drutem i oklejone paskami papieru.

Przedstawione na rys.26. lalki z Centralnego Teatru Lalek w Sofii (ze sztuki I.Teofilowa "Na lotnisku") są wykonane z deski i gołego drutu, uformowano w twarze, lutując poszczególne elementy drutu w całość głowy lalki.

Pokazana na rys.27. lalka improwizowana została wykonana z patyka i drutu. Na główkę wybierzemy: ziemniak, jabłko, burak, które wbijemy na patyk. Ręce i nogi możemy wykonać z miękkiego drutu. Skręcając drut należy zostawić pętelki na dłonie i stopy (rys.27). Gotowy szkielet owijamy paskami papieru, zaklejając je na końcach.

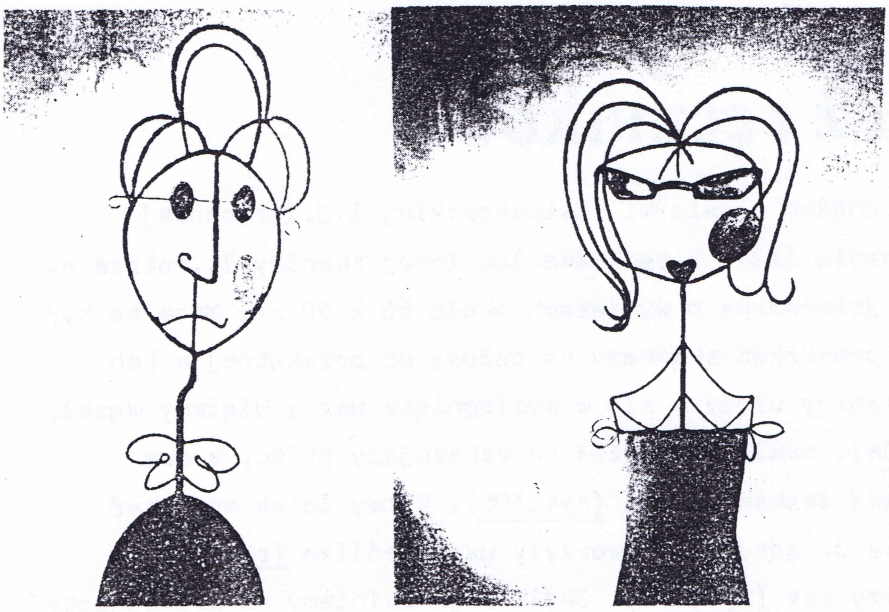

Rys.26.

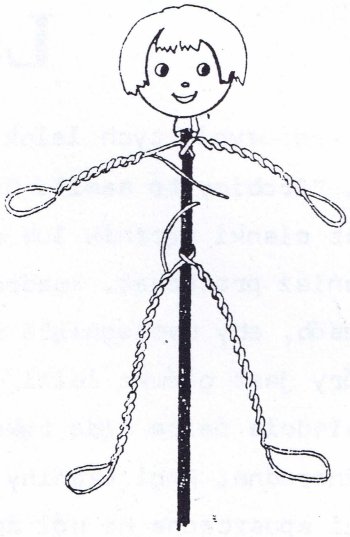

Rys.27.

Lalki z pudełek i tektury

Materiałem do wykonania takich lalek są tekturowe pudełka oraz kawałki kartonu, bibułki i klej. Podstawowym elementem konstrukcyjnym będzie pudełko o kształcie sześcianu, prostopadłościanu, walca czy kuli. Z takiego pudełka można wykonać lalkę chłopca, kota, kozę, psa itd. Istotną rolę odgrywać będzie charakteryzacja, która decydować będzie o takim czy innym wyrazie lalki.

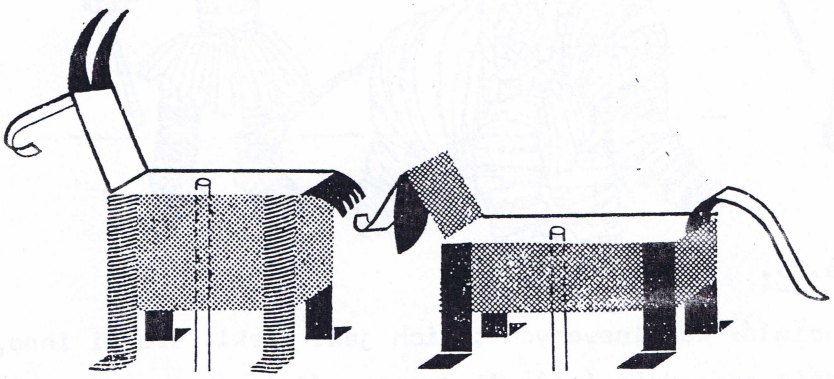

Rys.28.

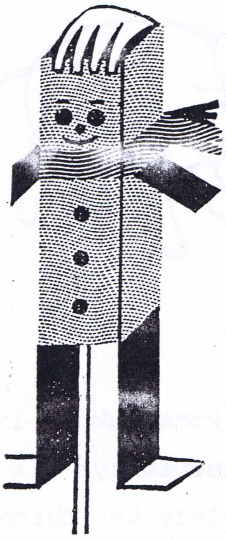

Rys.29.

Koza i jamnik (rys.28.). Pudełko stanowi tułów lalki. Nogi są wykonane z czterech pasków papieru, które trzeba przykleić do pudełka na całej jego wysokości. Pasek kartonu, którego szerokość jest szerokością pudełka, wsunąć w szufladkę, uformować z niej szyję i głowę, przykleić rogi. Krótki nacięty kawałek kartonu będzie tworzył ogon kozy. W ten sposób można zbudować lalkę jamnika lub innego psa.

Chłopiec (rys.29). Tułów i głowę stanowi pudełko z przykrywką. Pod przykrywkę wsunąć dwa paski kartonu, to będą ręce. Włosy można zrobić z naciętego kartonu albo bibułki. Nogi z pasków kartonu przykleić do boków pudełka.

Lalki z ręczników

Propozycję tych lalek zaczerpnąłem z książki K.Łubkowskiej i J.Zgrychowej pt. "Zrobimy to sami". Do wykonania lalek z ręcznika lub innej tkaniny "..potrzebny jest cienki ręcznik lub cienka ściereczka o wymiarach około 50 x 50 cm. Może to być również prostokąt. Kwadrat lub prostokąt składamy na połowę po przekątnej w ten sposób, aby wyciągnięte rogi tkaniny ułożyły się w wyciągnięte uszy. Wiążemy węzeł, który jest główką lalki (rys.30a). Nakładamy węzeł na wskazujący palec, a dwa sąsiednie palce będą rękami, bądź łapkami lalki (rys.30b). Głowy lalek mogą być różnorodne. Rogi tkaniny stojące do góry będą tworzyły uszy królika (rys.30c). Rogi spuszczone na dół dadzą uszy psa (rys.30d). Jeśli rogi zwiniemy na przesunięty przez supełek drucik, zamienią się w rogi baranka lub koziołka (rys.30e).

Rogi ściereczki skręcone i związane pod brodą wyglądają jak czepek babci (rys.30f). Nos, oczy i usta można zrobić z guziczków, albo kawałeczków filcu przypiętych do główki szpileczkami. ..."

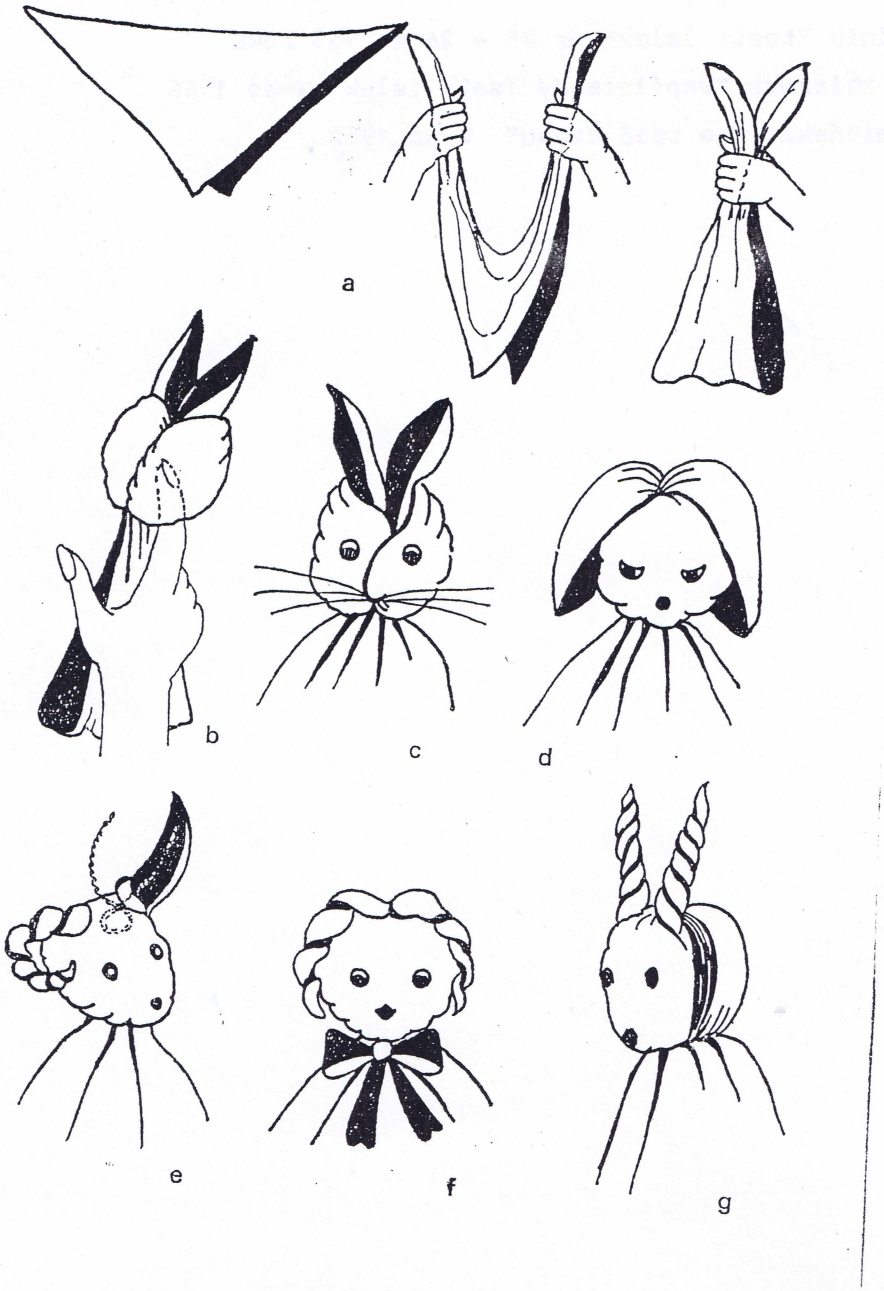

Rys.30.

Pokazane w tym zeszycie propozycje nie wyczerpują wszystkich możliwości budowy lalek improwizowanych. Wiele zależy od pomysłów i wyobraźni konstruktorów takich lalek.

B I B L I O G R A F I A

K.Łubkowska, I.Zgrychowa "Zrobimy to sami" W-wa 1979

Kwartalnik "teatr lalek" nr 25 - 26 z 1963 roku

Oprac. zbiorowe "Współczesny Teatr Lalek" W-wa 1966

M. Siemieński "Nie trać czasu" W-wa 1972